

ОСВІТНІ ПОСЛУГИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Досліджено сучасний стан освітніх послуг та їх спроможності задовольняти потреби споживачів. Визначено роль освіти у соціально-економічному розвитку країни шляхом зрощення інтелектуального капіталу та капіталу суб'єктів господарювання. Прیدілено увагу питанню участі закладів освіти у інноваційному розвитку господарюючих суб'єктів

Постановка проблеми. Науковці все частіше звертають увагу на те, що забезпечити стійкий економічний розвиток, не забезпечивши належний рівень економічної безпеки неможливо. Для вітчизняної економіки на тлі кризи 2008-2009 рр. це питання набуло нового практичного значення. Актуальність пошуку шляхів економічного розвитку в посткризових умовах доводить і відсутність історичного досвіду України – забезпечення в ринкових умовах стійкого економічного розвитку та добробуту країни в цілому, суб'єктів господарювання й громадян. Сучасні умови господарювання вимагають від науковців винайти такі шляхи та інструменти розвитку економіки, які здатні забезпечити її стійкість у кризових умовах.

Аналіз останніх досліджень. У сучасній науковій літературі такі науковці як Барановський О., Богиня Д., Бутинець Ф., Грищенко А., Грішнова О., Колот А., Кремінь В., Леквінським К., Ліанова Е., Лісогор Л., Ніколаєнко С. та інші висловлюються різні підходи до розуміння ролі освіти в суспільному житті, і значення економічної безпеки держави для її успішного розвитку. Пропонована стаття заснована на наукових роботах Марченко О., Оберемка О., Радченко Л., Шевченко Л. та інших спрямована на виявлення можливостей освітніх послуг забезпечувати стан економічної безпеки в державі.

Метою статті є визначення місця та ролі освітніх послуг у соціально-економічному розвитку країни.

Викладення основного матеріалу. У широкому розумінні економічна безпека – це стан, в якому економічний суб'єкт може самостійно без втручання і тиску визначати шляхи і форми свого економічного розвитку. Науковці стверджують, що економічна безпека держави повинна мати головною метою соціально-економічний розвиток країни, яка потребує гарантування захисту людини та суспільства від потенційних загроз соціальної безпеці [2, с. 31-32]. Сучасні умови життєдіяльності економічних суб'єктів вимагають не лише наявності фінансових ресурсів та прогнозування фінансових результатів, а й виваженого планування власного соціально-економічного добробуту. Досягти такого результату без відповідного рівня знань та інформованості майже неможливо. Тому, науково-педагогічних працівників, як носії наявних знань, повинні донести ці знання до споживачів освітніх послуг та пересічних громадян. Якісні освітні послуги, у свою чергу, взаємодіють з економічною безпекою держави як шлях розвитку та його результат, при цьому економічна безпека держави як стан життєдіяльності є результатом соціально-економічного розвитку суспільства в цілому (рис. 1).

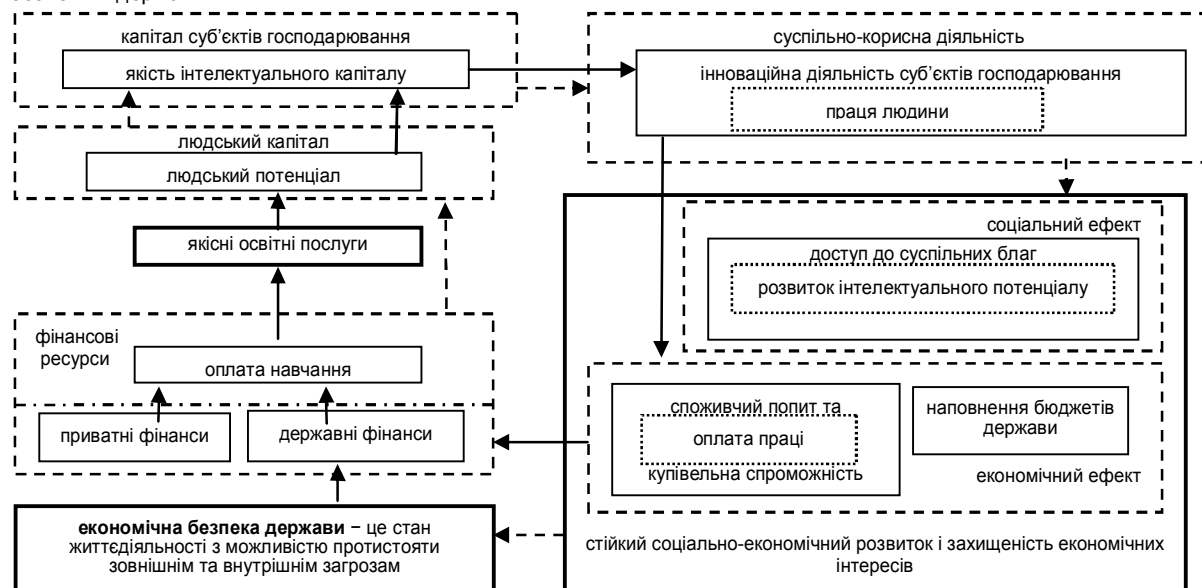

Рис. 1. Блок-схема взаємозв'язку "економічної безпеки держави", "якісних освітніх послуг" та "соціально-економічного розвитку"

внутрішній кругообіг →

Але, як оцінити якість освітньої послуги? Вважаємо, що освітньо-інноваційна діяльність вітчизняних закладів освіти впливає на якість освітніх послуг і як результат такої якості – рівень конкурентоспроможності вишу на ринку цих послуг. На сучасному ринку освітніх послуг в Україні діють державні, комунальні та приватні заклади освіти. Мета функціонування цих закладів різниться залежно від форми власності. Так державні та комунальні заклади освіти на протилежності приватним не мають на меті отримання прибутку, що в певній мірі робить їх у більш сприятливих умовах господарювання.

зовнішній кругообіг - - →

У той же час залежність державних та комунальних закладів освіти від бюджетного фінансування звужує їхні можливості по залученню на роботу висококваліфікованих кадрів та можливості виходу на міжнародний ринок освітніх послуг. Причин цьому декілька: (а) низький рівень розвитку комп'ютерних технологій та їхнє впровадження у навчальний процес, (б) відсутність мотивації персоналу до ініціативного розвитку, (в) недостатній обсяг фінансування. Незважаючи на це вітчизняні заклади освіти прагнуть досягти конкурентного становища на

ринку освітніх послуг, що цілком виправдано. У контексті перспектив розвитку якості та доступності освітніх послуг заслугоує на увагу, невинувато звужений, підхід до галузевого фінансування вищих навчальних закладів. Галузеві виші, що мають фінансування з галузі господарювання мають потенційні можливості балансувати між урядовими програмами та комерційними проектами. Разом із тим, автономія вищих закладів освіти надає можливість самостійно розширяти стратегію розвитку закладу. Л.С. Шевченко справедливо стверджує, що освітніми продуктами, які ВНЗ може пропонувати ринку є – навчальні програми, підручники та навчальні посібники; технології навчального процесу; результати досліджень і розробок, що можуть бути впроваджені у застосування у виробництві; певні форми та методики організації навчального процесу і навіть управління ВНЗ. Усі ці продукти, на думку автора, сприяють зміцненню іміджу ВНЗ як наукового та освітнього центру [9, с. 8]. Довшимо, що вітчизняні заклади освіти спроможні надавати послуги щодо перепідготовки працівників, сприяти відновленню конкурентоспроможності жінок після виходу із соціальних відпусток (по догляду за дитиною) [4, с. 149]. Однак, вважаємо, що забезпечити якість названих освітніх продуктів, на жаль, можуть не всі виші в Україні, тут слід звернути увагу й на вади вітчизняної освіти. Так, в Україні, як і в Росії особливостями національних ринків освітніх послуг є їх часткова “тонізація”.

Проаналізуємо результати дослідження платної вищої освіти, які проводились в Росії. Так, О. Оберемо витрати домогосподарств на навчання за контрактом виділив у такі види [7, с.53-54]:

1) офіційна плата за навчання, що відшкодує витрати вишу на організацію та забезпечення навчального процесу.

2) Додаткові внески – це витрати за ініціативи закладу освіти, зокрема внески на ремонт, офіційна плата за перескладання іспитів, внески до фондів виша. Розміри таких внесків та їхня періодичність обговорюються в режимі публічних переговорів між представниками навчального закладу та його клієнтами.

3) Неофіційні платежі – збори на свята, колективні подарунки, індивідуальна плата та подарунки за оцінки, оплата репетиторів, оплата “розумним” за підготовку курсових або дипломних робіт. Ці витрати, як і витрати на додаткові внески збираються добровільно-примусово, але не є предметом публічного обговорення.

Названі три фінансові потоки на думку О. Оберемка різними шляхами спрямовуються в систему основної професійної освіти, компенсуючи наслідки “оптимізації” державних видатків.

4) Супутні витрати: купівля підручників, навчальних посібників, канцелярські товари, витрати на колективні студентські заходи, проживання в гуртожитку, оренда житла, тощо.

Отже, наведені дані свідчать про те, що недоотримані кошти на забезпечення діяльності навчального закладу, ВНЗ отримує зі споживача освітньої послуги, але на відміну від фінансування неофіційні внески носять тінювий характер. Разом з тим, говорячи про вартість навчання слід мати на увазі не лише офіційну вартість освітньої послуги, а й інші легальні витрати, що є супутніми до освітніх послуг та забезпечують життєдіяльність студента.

Подолати негативні наслідки “оптимізації” фінансування ВНЗ, на нашу думку, можуть такі заходи:

– стратегія освіти на розвиток глобальних ВНЗ: (а) доступність до освітніх послуг; (б) дистанційна освіта; (в) формування професійної компетенції фахівців з використанням мультимедійних засобів, зокрема системного впровадження мультимедійних технологій із врахуванням індивідуальних можливостей навчання учнів за допомогою комп’ютерних технологій і мережних комунікацій (локальних і глобальних інформаційних мереж) [10, с. 11]; (г) мобільність навчальних програм для трансформації до вимог практики з утриманням високого рівня підготовки з фундаментальних наук;

– розвиток множинності компенсаторів видатків на освіту для осіб які навчаються: (а) стипендії – державні, галузеві, іменні, тощо; (б) оподаткування доходів фізичних осіб за зниженою податковою ставкою;

– розвиток компенсаторів інтенсивності праці для науково-педагогічного складу вишів: (а) стипендії і гранди новаторам – державні, галузеві, іменні, тощо; (б) засоби матеріального та нематеріального стимулювання праці підвищення трудової активності. При цьому стимулюючи трудову активність працівників слід розмежувати поняття “заробітна плата” та “оплата праці”. Під заробітною платою розуміти усі виплати працівникові у грошовій формі, а під оплатою праці розуміти сукупність заробітної плати та засобів нематеріального стимулювання. [3, с. 152-153, 158]; (в) захист носіїв знань як захист інтелектуальної праці, де здійснення захисту інтелектуальних працівників – носіїв специфічних наявних знань сприяє, з одного боку подоланню загроз їх опортуністичної поведінки, а з другого – збереженню інтелектуальних трудових ресурсів, запобіганню їх переходу до конкурентів [5, с. 79];

– соціальне партнерство економічних суб’єктів у частині розподілу витрат на людський розвиток, зокрема щодо фінансування освіти.

На користь спроможності вітчизняних закладів освіти виступити конкурентами світовим лідерам свідчать дані аналізу рівня освіти в Україні, як складової загальної концепції людського розвитку. Так, Л.П. Радченко вказує на позитивну тенденцію в цій сфері, зокрема, у період з 1990 по 2010 р. середня тривалість навчання зросла більше ніж на два роки, що зробило її на три роки більшою, ніж середні дані по групі країн з високим рівнем індексу людського розвитку (по даним ООН). Саме завдяки освітній складовій у концепції людського розвитку Україна знаходиться в цій групі [8, с. 74]. Виходячи з того, що саме освіченість є тією потужною складовою яка підвищує загальний індекс людського розвитку, то слід скористатись освітою, як галуззю господарювання. Не слід звужувати значення якості освіти лише до передачі знань, слід розглянути її як конкурентну властивість на світовому ринку освітніх послуг. Ще одним підтвердження необхідності розвитку в державі глобальних вишів – “університетів – підприємств” свідчить рівень впровадження інновацій у виробництво. Так розвиток інноваційної діяльності суб’єктів господарювання потребують висококваліфікованого кадрового складу. Для вирішення цієї практичної задачі проаналізуємо наявні можливості щодо чисельності працівників наукових організацій в Україні (рис. 2).

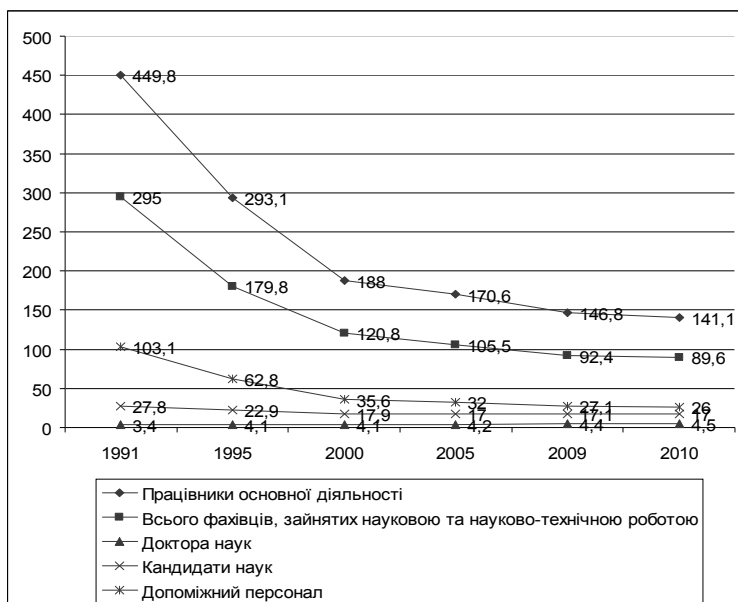

Рис. 2. Чисельність працівників наукових організацій в Україні. тис. осіб [6]

Наведені дані свідчать, що більшість учених в Україні працюють у науково-дослідницьких організаціях, а їхня чисельність на 2010 рік становила 141,1 тис. осіб, що менше на 5,7 тис. осіб порівняно з 2009 роком, але при цьому з року в рік продовжує зростати чисельність фахівців вищої кваліфікації. У той час у країнах ЄС

більшість учених дослідження й розробки впроваджують у сфері виробництва. Підтвердженням неефективного використання інтелектуального потенціалу та висококваліфікованого кадрового складу в Україні для потреб економіки підтверджує динаміка нововведень у виробництво (рис. 3).

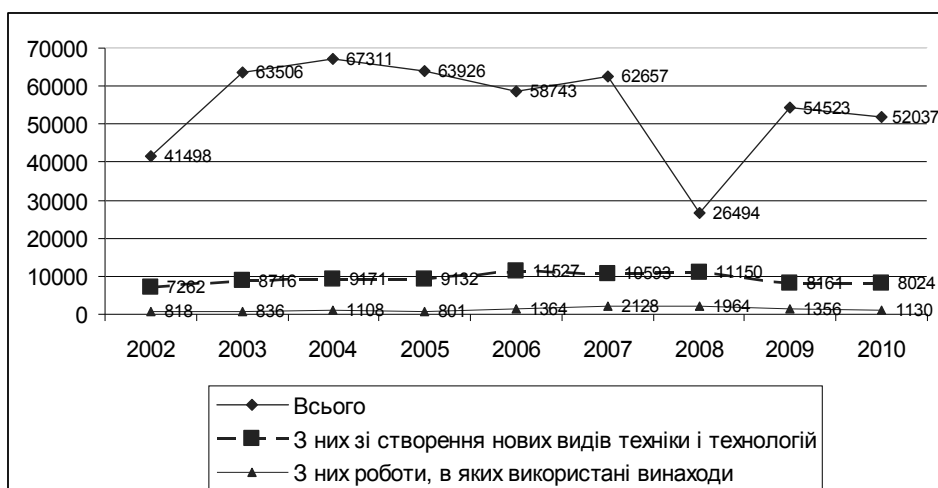

Рис. 3. Кількість використаних наукових і науково-технічних робіт (одиниць) [6]

Інноваційна активність підприємств знижується, а це свідчить про те, що відсутні дієві стимули до розвитку інноваційної діяльності, і як наслідок обмежений попит підприємств на впровадження інновацій. Якщо такі тенденції зберуться, це призведе до суттєвого технологічного відставання економіки країни, що позначиться на її здатності самостійно без втручання, і тиску визначати шляхи та форми свого економічного розвитку шляхом забезпечення функціонування господарюючих суб'єктів та реалізації можливостей протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Вважаємо, що залучення науковців до впровадження інновацій у діяльність суб'єктів господарювання можливе через розвиток "бімодальної моделі" функціонування електронного університету. Такий університет діє як організації, яка одночасно пропонує традиційну систему освіти та систему електронного університету і/або дистанційного навчання. Форми навчання єдині для студентів-очників і дистанційних студентів. За такою моделлю свої зовнішні навчальні програми просувають австралійські університети (Дікін Університет, Університет

Мердока, Університет Нової Англії та ін.), розширені курси багатьох університетів США та інших країн [9, с. 12]. На нашу думку, така модель функціонування вітчизняних ВНЗ сприяє передачі знань від їхніх носіїв (науковці, педагоги) до громадян які своєю працею створюють у державі роботи, товари й послуги.

На підтвердження спроможності вітчизняних ВНЗ конкурувати на міжнародному ринку освітніх послуг та надавати якісні освітні послуги свідчить досвід роботи Університету банківської справи Національного банку України, який має такі конкурентні переваги, зокрема:

1) університет є мережним закладом, який охоплює всі регіони України з єдиним координаційним центром прийняття управлінських рішень у м. Києві;

2) доступ до перспективних освітніх технологій і науково-дослідних робіт в іншій країні за рахунок наукового співробітництва із провідними вишами світу;

3) успішний розвиток дистанційної освіти із застосування локальних та глобальних інформаційних мереж, впровадження в навчальний процес мультимедійних технологій;

4) науково-педагогічний склад університету професійно використовує комп'ютерні програми та оболонки для оформлення сучасних освітніх продуктів (електронні підручники, заняття в режимі online (форуми, чати, вібіари, заняття в режимі відео-конференцій) тощо);

5) тісна співпраця університету з банками України щодо підтримки обдарованої молоді та стимулювання студентів до творчого наукового пошуку через стипендіальне забезпечення за рахунок банків;

6) наявний досвід участі у міжнародних освітніх проєктах, наприклад підготовка навчально-методичне забезпечення курсу "Фінансова грамотність" для молоді віком 16-20 років. Як зауважив Роберт Бонд, керівник проєкту USAID FINREP "Проєкт розвитку фінансового сектору" для реалізації проєкту "Фінансова грамотність" був потрібен активний та ініціативний партнер з гарною репутацією, досвідченим викладацьким складом, широкою регіональною мережею і Університет банківської справи НБУ став нашим найкращим вибором [11, с. 21];

7) успішне впровадження навчання іноземних студентів, для країн СНД, зокрема, для тих де відсутня відомча підготовка фахівців для банківського сектору економіки;

8) мобільність навчальних програм для трансформації до вимог практики з утриманням високого рівня підготовки з фундаментальних наук. Такий результат досягається за рахунок виваженої політики розподілу дисциплін за блоками – нормативні дисципліни, вибіркові дисципліни за вибором навчального закладу та вибіркові дисципліни за вибором студента.

І цей навчальний заклад не єдиний в Україні. Так, Ф.Ф. Бутинець вивчив плеяду науковців, які представляють потужну Житомирську наукову школу висококласних спеціалістів із бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту. Ця наукова школа – спектр соціально-творчих зв'язків між ученими, що її представляють [1, с. 9, 11]. Вважаємо, що ті вітчизняними заклади освіти, які мають високий науковий потенціал є тим інтелектуальним ресурсом України, який виведе країну на якісно новий рівень соціально-економічного розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

I. Якісні освітні послуги, як складова освіти в Україні, необхідно розглядати щонайменше в таких аспектах:

1) інструмент підвищення рівня людського капіталу;

2) як інструмент інтеграції знань у ініціативну інноваційну діяльність;

3) як послугу на світовому ринку освітніх послуг, ці послуги для України повинні стати джерелом фінансових ресурсів.

II. Соціально-економічний розвиток та державне управління національною інноваційною системою вимагають конкретизації заходів по зрощенню інтелектуального капіталу та капіталу суб'єктів господарювання. Впровадження в діяльність господарюючих суб'єктів інновацій неминуче матиме соціально-економічний ефект та зростаючу динаміку виробництва товарів, робіт та послуг. Це у свою чергу забезпечить захист інтересів економічних суб'єктів. Однак, впровадження інновацій без підвищення рівня освіченості населення в цілому та персоналу окремого підприємства неможливе.

Список використаної літератури:

1. *Бутинець Ф.Ф.* Наукова школа: її ознаки та умови формування / Ф.Ф. Бутинець // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – 2011. – № 4 (58). – С. 8-15.
2. Економічна безпека держави: економіко-теоретичний аналіз : монографія / за ред. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2010. – 312 с.
3. *Костюченко О.Є.* Засоби матеріального та нематеріального стимулювання трудової активності працівника / О.Є. Костюченко // Економічні науки. Серія "Економіка та менеджмент": Зб. наук. праць. – Вип. № 8 (30). – Луцьк, Луцький нац. технічн. ун-т, 2011. – С. 149-158.
4. *Костюченко О.Є.* Українська правова модель гендерної рівності: проблеми реалізації / О.Є. Костюченко // Гендер. Екологія. Здоров'я // Мат. II міжнародної науково-практичної конференції (22 – 23 жовтня 2008 р., м. Харків): Зб. наук. праць. – Х., Екограф, 2008. – С. 146-151.
5. *Марченко О.С.* Управління знаннями як чинник безпеки інтеграції знань у інноваційному процесі / О.С. Марченко // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право – 2011. – № 1 (4). – С. 76-86.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник 2011 р. – К.: Держкомстат України. – 282 с.
7. *Оберемко О.* Платное высшее образование: авансы институциональных изменений / О. Оберемко // Социальная реальность. – 2006. – № 2. – С. 52-56.
8. *Радченко Л.П.* Людський розвиток: еволюція концепції та пріоритетні напрями реалізації і національній економіці України / Л.П. Радченко // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право – 2011. – № 2 (5). – С. 67-76.
9. *Шевченко Л.С.* Транснаціональна освіта в контексті економічної безпеки України / Л.С. Шевченко // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право – 2011. – № 1 (4). – С. 5-18.
10. *Шевченко Л.С.* Формування професійних знань майбутніх кваліфікованих робітників засобами мультимедіа: дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Людмила Станіславівна Шевченко – Вінниця, 2006 – 224 с.
11. Фінансова грамотність має життєво важливе значення // Золотий резерв. – 2012. – № 9 – (27). – С. 20-21.

КОСТЮЧЕНКО Олена Євгенівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри менеджменту Харківський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ.

Наукові інтереси:

- розвиток соціального партнерства як механізм удосконалення системи соціально-трудова відносин;
- сучасні проблеми реалізації соціально-орієнтованої економіки в Україні.